

ПРАВЕН ДИЈАЛОГ

БР. 13

Институт за човекови права

Содржина

СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕ – ПРАВНА РАМКА

Маргарита Цаца Николовска..... 2

НА ЛОКАЛНО НИВО ГРАЃАНИТЕ ОДЛУЧУВААТ (ЛИ) НЕПОСРЕДНО!?!

Мирослав Драганов..... 6

ДАЛИ СЕ ДОВОЛНИ САМО НОРМИ ЗА ДА ЈА ОБЕЗБЕДАТ СУДСКАТА НЕЗАВИСНОСТ

Јелена Кадриќ..... 16

ПРАВОТО НА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ ВО РАЗУМЕН РОК

Кристина Дода..... 21

КОЛКУ СЕ ПОЧИТУВА УСТАВНО ЗАГАРАНТИРАНОТО ПРАВО ЗА ИЗУЧУВАЊЕ НА МАЈЧИН ЈАЗИК

Џенифер Целадин..... 25

РОДОВАТА (НЕ)ЕДНАКВОСТ – АКТУЕЛНА И ВО 21 ВЕК

Маја Стојаноска..... 30

СОЦИО-ЕКОНОМСКОТО, КУЛТУРНОТО И ОБРАЗОВНОТО ВЛИЈАНИЕ НА БЕГАЛЦИТЕ ВО ДРЖАВИТЕ ДОМАЌИНИ

Вафире Мухареми..... 39

ПРАВНАТА РЕГУЛАТИВА ЗА ЗАШТИТА НА ОХРИДСКОТО ЕЗЕРО

Антонио Павловски..... 45

СЛОБОДА НА ИЗРАЗУВАЊЕ – ПРАВНА РАМКА

Маргарита Цаца Николовска

Во демократските системи секој поединец има право да го изразува своето мислење, да комуницира, да прима и да пренесува информации и идеи, а ваквото право треба да биде функционално. Ова право не го вклучува само индивидуалното право на слобода на изразување и на слободата на здружување преку кое се врши одредено изразување на ставови и мислења, како што е погоре наведено, туку и остварувањето на истите од страна на медиумите.

Слободата на изразување и здружување е моќна алатка, која со себе носи и одредени обврски и одговорности. Значајно е да се напомене дека е дадена можност да се оствари и заштити правото на слободен говор и здружување пред се заради неговата моќ да ја промовира демократијата, да се откријат злоупотребите и да се унапреди политичкиот, уметничкиот, научниот и трговскиот развој. Но, исто така е важен фактот дека слободниот говор може еднакво да биде користен да се поттикне насилство, да се шири омраза, и да се наштети индивидуалната приватност и безбедност.

Република Македонија со донесувањето на Уставот од 1991 година, ги воспостави новите темелни вредности на државното уредување преку промовирање на принципите на демократија и плурализам. Во исто време се промовираа човековите права и слободи предвидени во меѓународните документи со нивно таксативно именување и со давање на можност дел од нивната заштита да се врши и преку Уставниот суд на Република Македонија. Со потпишувањето и ратификацијата на Европската конвенција за човековите права (ЕКЧП) во 1997 година, Република Македонија доби нов извор на право со кој се обезбедува поефикасна заштита на слободите и правата на човекот и граѓанинот. Во исто време, преку прифаќањето на ЕКЧП, Република Македонија презема обврска во рамките на својата надлежност, на својата територија да ги обезбеди сите права и слободи предвидени во Конвенцијата и тоа на секого, а не само на своите државјани. Европскиот суд за човекови права како инструмент од ЕКЧП има можност да го надгледува и оценува извршувањето на преземената обврска во предметите кои што се иницирани против РМ. Нашата држава, значи презема обврска за почитување, гарантирање и заштита на човековите слободи и права кои ги предвидува Конвенцијата, а кои во исто време се инкорпорирани во Уставот на РМ, а кои пак се однесуваат на слободата на изразување и слободата на собирање и здружување. Ваквите права во определена мера се преточени и во Уставот на РМ кој ги гарантира слободата на јавно изразување, совест и мисла (член 16) и слободата на јавно изразување на протест (член 21), а посебно е посветено внимание на правото на штрајк (чл.38).

Проблемите со ограничувањата на слободата на јавен протест и изразување на мислата зачестија во последниот период, имајќи предвид дека оваа уставно загарантирана слобода беше најсилниот инструмент за јавно изразување на несогласување и правење притисок врз институциите од страна на граѓаните во изминативе 18 години. Ограничувањата на слободата на протестирање и тоа не само на местото каде е закажан протестот, туку и преку притисоци на организаторите на јавните протести се почесто присутни, а ваквото оневозможување се прави од страна на разни државни институции, но и од други приватни организации и индивидуи. Формите на интервенирање во овие права се од различни видови, а една од нив е скриената форма на интервенирање во овие права преку ширење на страв кај лицата кои јавно го манифестираат остварувањето на своите права.

Согласно Универзалната декларација за човекови права слободата на изразување е право кое е предвидено во членот 19 и гласи: “Секој има право на слобода на мислење и изразување, ова право вклучува слобода да се има мислење без вмешување и да се бара, прима и поделува информации и идеи праку кој било медиум и без оглед на граници.”

Во истиот документ во чл.20 се уредува правото на слобода на здружување на начин што:

1. Секој има право на слободен и мирен собир и здружување.
2. Никој не може да биде принуден да припаѓа на здружение.

Меѓународен пакт за граѓански и политички права на Обединетите Нации (МПГПП)

Како што претходно е споменато, овие права се заштитени и со Меѓународниот пакт за граѓански и политички права на Обединетите Нации, каде во член 19 се вели дека:

1. „Секој ќе има право на мислење без вмешување
2. Секој ќе има право на слобода на изразување, ова право ќе вклучува слобода на барање, примање и поделување информации и идеи од каков било вид, без оглед на ограничувања, било усно, писмено или печатено, во форма на уметност, преку кој било друг медиум по негов избор.
3. Уживањето на правото обезбедено со став 2 од овој член носи со себе посебни должности и одговорности. Ова право може да биде предмет на одредени ограничувања, кои што ограничувања треба да се обезбедени со закон и да се неопходни:

А) почитување на правата или репутацијата на други

Б) за заштитата на националната безбедност или на јавниот ред, или на јавното здравје или морал.”

Комитетот за човекови права на Обединетите Нации во својот општ коментар бр.10 во однос на чл.19 од МПГПП вели дека: “Кога една држава договорна страна на овој пакт наметнува одредени ограничувања врз остварувањето на слободата на изразување, овие ограничувања не смеат да го загрозат самото право. Во однос на ограничувањата предвидени во чл.19, истите мора да бидат предвидени со закон и можат да бидат наметнати само за некоја од целите изложени во точките (А) и (Б) од став.3 и мора да бидат оправдани како неопходни за таа држава договорна страна за една од тие цели.”

Правото на здружување согласно МПГПП е заштитено со член 22, каде е наведено дека:

1. Секој ќе има право на слобода на здружување со други, вклучувајќи го и правото да формира и да се придружува на трговски синдикати за заштитата на неговите интереси.
2. Никакви ограничувања не смеат да бидат поставени во уживањето на ова право освен оние кои се пропишани со закон и кои се неопходни во едно демократско општество за интересите на националната безбедност или јавната безбедност, јавен ред, заштитата на јавното здравје или морал или заштитата на правата и слободите на други.

Во Европската конвенција за човекови права правото на слобода на изразување и здружување се опфатени со член 10 и член 11.

Во член 10 е заштитена слободата на изразување каде стои дека:

1. „Секој човек има право на слобода на изразувањето. Ова право ги опфаќа слободата на мислење и слободата на примање и пренесување информации или идеи, без мешање на јавната власт и без оглед на границите. Овој член не ги спречува државите, на претпријатијата за радио, филм и телевизија да им наметнуваат режим на дозволи за работа.
2. Остварувањето на овие слободи, коешто вклучува обврски и одговорности, може да биде под одредени формалности, услови, ограничувања и санкции предвидени со закон, кои во едно демократско општество претставуваат мерки неопходни за државната безбедност, територијалниот интегритет и јавната безбедност, заштитата на редот и спречувањето на нереди и злосторства, заштитата на здравјето или моралот, угледот или правата на другите, за спречување на ширењето на доверливи информации или за зачувување на авторитетот и непристрасноста на судството.“

Додека во член 11 каде е инкорпорирано правото на слобода на собирање и здружување се вели:

1. „Секој човек има право на слобода на мирно собирање и здружување со други, вклучувајќи го и правото да основа синдикати и да им се придружува на синдикатите за заштита на своите интереси.

2. Остварувањето на овие права може да биде ограничено само со законски мерки што во едно демократско општество се неопходни за националната безбедност, јавната безбедност, заштитата на редот и спречувањето на злосторства, заштитата на здравјето или моралот или заштитата на правата и слободите на други. Со овој член не се забранува наметнување законски ограничувања за припадниците на оружените сили, полицијата или државната администрација.”

Во однос на овие права, ЕСЧП има своја развиена јуриспруденција во која ги гради своите ставови, но и ги надградува со самиот развој на случувањата во демократските држави. Во поглед на слободата на изразување јасно е потенцирано дека вмешувањето или попречувањето на ова право може да биде оправдано само со императивните неопходности и дека исклучоците од ова право мора да бидат толкувани ограничено.

Затоа во поглед на ограничувањата од став 2 на овој член се вели дека вмешувањата се оправдани само доколку: а) наметнатата мерка е пропишано со закон б) дали истата следи легитимни цели и в) дали е неопходно во демократско општество. При утврдувањето дали ограничувањето е оправдано понатаму се применува и тестот на пропорционалност.

Во пресудата *Handyside v. the United Kingdom* судот го навел својот став дека слободата на изразување претставува една од суштинските основи на демократското општество. Ограничувањата на овие права не можат да бидат предмет на примена на ставот 2 од членот 10 само заради тоа што се истите неповолни и неприфатливи. Слободата на изразување е предмет и кај пренесувањето на информации или идеи кои што се навредливи, шокантни или ја вознемируваат државата или било кој друг сектор од популацијата. Вакви се барањата на плурализмот, толеранцијата и широкоумноста без кои не постои демократско општество. Ова, помеѓу останатото, значи дека секоја формалност, услов, ограничување или казна наметната во оваа област мора да биде пропорционална на легитимната цел која треба да се постигне.

НА ЛОКАЛНО НИВО ГРАЃАНИТЕ ОДЛУЧУВААТ (ЛИ) НЕПОСРЕДНО!?!

Мирослав Драганов

"Никогаш не се сомневајте дека мала група

промислени и посветени граѓани ќе можат да го променат светот.

Всушност, тоа е единственото нешто што тие го прават." - Edward Abbey

Зошто ние граѓаните треба да бидеме постојано во тек дали работите од локално значење се извршуваат соодветно? Постои ли „најдобро“ одлучување за локалните прашања? Која е границата и/или балансот помеѓу посредното и непосредното одлучување на локално ниво во Република Македонија?!?

Во оваа општествена состојба во нашата држава на прибегнување кон непочитување на правните норми и човековите права и слободи, вистински предизвик е од стручен правен аспект да ги анализираме овие прашања, да одгатнеме некои нејаснотии и да поттикнеме размена на идеи, дебати, пофалби и критики.

ЗНАЧЕЊЕ И ПРАВНА РАМКА НА ЛОКАЛНАТА САМОУПРАВА

Локалната самоуправа е уставна и демократска категорија или категорија од највисок ранг со суштинско влијание врз развојот на демократијата во одредено општество. „Од неа извира силата на слободните народи и слободарскиот дух“. Со своите карактеристики локалната самоуправа всушност претставува темелна институција на демократијата без која ниту еден систем на владеење не може да биде демократски и легитимен систем на власт. „Практиката на локалната самоуправа е најдобра школа за демократијата и најдобра гаранција за нејзин успех“.¹

Локалната самоуправа значи учество на граѓаните во одлучувањето за прашања од локално значење. Во Република Македонија учеството на граѓаните во одлучувањето може да биде:

* непосредно - преку граѓанска иницијатива, собир на граѓани и референдум; и

* посредно - преку советот на општината и градоначалникот.

Европските стандарди за локална самоуправа се изразени во Европската повелба за локална самоуправа донесена на 15 октомври 1985 година во Стразбург од Советот на Европа. Потписник на овој документ е и Република Македонија (на 14.06.1996 година), а Собранието на Р.М. на 06.06.1997 година ја ратификуваше Европската повелба за

локална самоуправа со што таа оттогаш е дел од македонскиот правен систем (согласно член 118 од Уставот на РМ). Повелбата е составена од преамбула и три дела. Она што е важно е што Повелбата бара законско гарантирање на локалната самоуправа, а каде што е можно и уставно. Компаративниот преглед на политичките системи во европски рамки открива дека локалната самоуправа е *materia constitutionis* во мал број земји, меѓу кои и нашата.² Правото на локална самоуправа на граѓаните е утврдено во Уставот на Република

Македонија од 17.11.1991 година. Ова право не е само декларативно, туку локалната самоуправа е утврдена како една од темелните вредности на уставниот поредок на нашата држава³ и таа е разработена во посебна глава (Глава V, од член 114 до член 117, кои одредби се дополнети и изменети со Амандманите XVI и XVII од декември 2005 година). Врз оваа уставна основа донесени се неколку закони од областа на локалната самоуправа, а оние кои содржат најрелевантни норми за темата на овој труд се: Законот за локалната самоуправа и Законот за референдум и други облици на непосредно изјаснување на граѓаните.

ЗА ШТО (МОЖЕМЕ ДА) УЧЕСТВУВАМЕ ВО ОДЛУЧУЊЕТО НЕПОСРЕДНО?

Уставот на РМ го гарантира правото на граѓаните непосредно и преку претставници да учествуваат во одлучувањето за прашања од локално значење, а особено во областите на јавните служби, урбанизмот и руралното планирање, заштита на околината, локалниот економски развој, локалното финансирање, комуналните дејности, културата, спортот, социјалната и детската заштита, образованието, здравствената заштита и во други области утврдени со закон.⁴

Законот за локалната самоуправа, кој стапи на сила на 06.02.2002 година, е системски (органиски) закон чие што значење се согледува во начинот на неговото донесување, менување и дополнување, а тоа е со двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број пратеници⁵ при што мора да има мнозинство гласови од вкупниот број пратеници кои припаѓаат на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија - Бадентеров принцип). Согласно овој Закон непосредното учество на граѓаните е дефинирано како поединечно или колективно вклучување на жителите на општината во одлучувања за работи од локално значење во различни нивоа на одлучување.

Исто така, можеби на прв поглед изгледа конфузно набројувањето на надлежностите на општините, меѓутоа неспорно е дека тие се однесуваат за потребите на граѓаните кои се од нивно непосредно значење и затоа граѓаните треба да бидат што подобро запознаени. Важноста на овие надлежности се согледува и во фактот што тие се загарантирани со Уставот на РМ, а потоа подетално разработени во системскиот закон. Па така, регулирано е дека општините се надлежни за вршење на следниве работи:

1. Урбанистичкото (урбано и рурално) планирање

издавањето на одобрение за градење на објекти од локално значење утврдени со закон, уредувањето на просторот и уредувањето на градежното земјиште

2. Заштитата на животната средина и природата

мерки за заштита и спречување од загадување на водата, воздухот, земјиштето, заштита на природата, заштита од бучавата и нејонизирачкото зрачење

3. Локалниот економски развој

планирање на локалниот економски развој; утврдување на развојните и структурните приоритети; водење на локална економска политика; поддршка на развојот на малите и средните претпријатија и на претприемништвото на локално ниво и во тој контекст, учество во воспоставувањето и развојот на локалната мрежа на институции и агенции и промовирање на партнерство

4. Комуналните дејности

снабдувањето со вода за пиење; испораката на технолошката вода; одведувањето и пречистувањето на отпадните води; јавното осветлување; одведувањето и третманот на атмосферските води; одржувањето на јавна чистота; собирање, транспортирање и постапување со комуналниот цврст и технолошки отпад; уредувањето и организирањето на јавниот локален превоз на патници; снабдувањето со природен гас и топлинска енергија; одржувањето на гробовите, гробиштата, крематориумите и давањето погребални услуги; изградбата, одржувањето, реконструкцијата и заштитата на локалните патишта, улици и други инфраструктурни објекти; регулирање на режимот на сообраќајот; изградбата и одржувањето на уличната сообраќајна сигнализација; изградбата и одржувањето на јавниот простор за паркирање; отстранувањето на непрописно паркираните возила; отстранување на хаварисаните возила од јавните површини; изградбата и одржувањето на пазарите; чистењето на оџаците; одржувањето и користењето на парковите, зеленилото, парк-шумите и рекреативните површини; регулацијата, одржувањето и користењето на речните корита во урбанизираните делови; определувањето на имиња на улици, плоштади, мостови и други инфраструктурни објекти

5. Културата

институционалната и финансиската поддршка на културните установи и проекти; негувањето на фолклорот, обичаите, старите занаети и слични културни вредности; организирањето културни манифестации; поттикнувањето на разновидни специфични форми на творештво

6. Спортот и рекреацијата

развојот на масовниот спорт и рекреативните активности; организирањето на спортски приредби и манифестации; одржувањето и изградбата на објекти за спорт; поддршка на спортски сојузи

7. Социјалната заштита и заштита на децата

детски градинки и домови за стари (сопственост, финансирање, инвестиции и одржување); остварување на социјална грижа за инвалидните лица; децата без родители и родителска грижа; деца со воспитно-социјални проблеми; деца со посебни потреби; децата од еднородителски семејства; децата на улица; лицата изложени на социјален ризик; лицата засегнати со злоупотреба на дрога и алкохол; подигање на свеста на населението; домување на лица со социјален ризик; остварување на право и воспитување на децата од предучилишна возраст. Вршењето на овие надлежности се во согласност со Националната програма за развој на социјалната заштита

8. Образование

основање, финансирање и администрирање на основни и средни училишта, во соработка со централната власт, во согласност со закон, организирање на превоз и исхрана на ученици и нивно сместување во ученички домови

9. Здравствената заштита

управување со мрежата на јавни здравствени организации и објекти од примарна здравствена заштита кои треба да вклучат застапеност на локалната самоуправа во сите одбори на сите здравствени организации во јавна сопственост, здравственото воспитување; унапредување на здравјето; превентивни активности; заштита на здравјето на работниците и заштита при работа; здравствен надзор над животната средина; надзор над заразните болести; помош на пациенти со специјални потреби (на пример, ментално здравје, злоупотреба на деца итн.) и други области кои ќе бидат утврдени со закон

10. Мерки за заштита и спасување

спроведување на подготовки и преземање мерки за заштита и спасување на граѓаните и материјалните добра од воени разурнувања, природни непогоди и други несреќи и од последиците предизвикани од нив

11. Противпожарна заштита

противпожарна заштита што ја вршат територијалните противпожарни единици

12. Надзор

- а. надзор над вршењето на работите од нејзина надлежност

13. Други работи

други работи определени со закон

Сите овие надлежности (иако се егземплификативно поставени – со отворена листа) на недвосмислен начин говорат дека и повеќе од неопходно е активно и директно учество на граѓаните во одлучувањето за прашањата кои што директно влијаат на нивните животи.

КАКО ДА УЧЕСТВУВАМЕ ВО ОДЛУЧУВАЊЕТО?

Согласно националната регулатива постојат три облици на учество на граѓаните: граѓанска иницијатива, собир на граѓани и референдум. Трошоците за спроведување на непосредното учество на граѓаните паѓаат на товар на општинскиот буџет. Дополнително, секој граѓанин има право, поединечно или заедно со другите, да доставува претставки и предлози за работата на органите на општината и општинската администрација. Ова право е всушност доразработување на уставното загарантираното право на граѓаните за поднесување претставки од член 24 од Уставот кое спаѓа во корпусот на граѓански и политички слободи и права.

а) Граѓанска иницијатива

Граѓанската иницијатива на локално ниво се покренува пред советот на општината, на градот Скопје и на општините во градот Скопје. Граѓанската иницијатива подразбира граѓаните да имаат право да му предложат на советот да донесе одреден акт или да реши одредено прашање од негова надлежност. Сепак, граѓанската иницијатива не може да се поднесе за кадровски и финансиски прашања. Граѓанска иницијатива на локално ниво се покренува на предлог на 100 граѓани. Предлогот се доставува до претседателот на советот. Предлогот треба да биде поднесен од овластен предлагач и да се однесува на прашање за кое е надлежен да одлучува советот. Овластен предлагач е првиот потписник на предлогот за покренување на граѓанска иницијатива. За ваквиот предлог, советот е должен да расправа ако го поддржат најмалку 10% од избирачите на општината, односно на месната самоуправа на која се однесува определеното прашање. Расправата советот е должен да ја одржи најдоцна во рок од 90 дена по доставената иницијатива и да ги информира граѓаните за својата одлука.

б) Собир на граѓани

За разлика од граѓанската иницијатива и референдумот кои можат да се спроведат на локално или пак на државно ниво, собирот на граѓани е таков облик на изјаснување на граѓаните кој што можат да го практикуваат само на локално ниво. Така, собир на граѓани, како облик на непосредна демократија, може да се свика за подрачјето на

целата општина или за подрачјето на месната самоуправа. Собирот на граѓани го свикува градоначалникот на општината (или на Градот Скопје) по сопствена иницијатива, на барање на советот или на барање од најмалку 10% од избирачите на општината, односно на месната самоуправа на која се однесува определеното прашање. Барањето за свикување собир на граѓани содржи потписи на граѓаните кои се запишани во изводот од избирачкиот список за подрачјето за кое се свикува собирот. Барањето за свикување собир на граѓани се поднесува до градоначалникот. Градоначалникот е должен во рок од 30 дена по приемот на барањето да го свика собирот на граѓани. На собирот на граѓани право да одлучуваат имаат граѓаните со живеалиште на подрачјето на кое се организира собирот. Собирот на граѓани заклучоците ги усвојува со мнозинство гласови од присутните граѓани на собирот. Органите на општината се должни во рок од 90 дена да ги разгледаат заклучоците донесени на собирот на граѓаните и да ги земат предвид при одлучувањето и донесувањето мерки по прашањата на кои се однесуваат, како и да ги информираат граѓаните за своите одлуки.

в) Референдум

Граѓаните исто така и преку референдум можат да одлучуваат за прашањата од надлежност на општината, како и за други прашања од локално значење. Притоа, советот на општината е должен да распише референдум на барање од најмалку 20% од избирачите на општината. Но, советот може да распише референдум за прашања од негова надлежност и по сопствена иницијатива.

***Значајни карактеристики:

Општествените текови во Република Македонија се особено нагласени и непредвидливи во последните неколку години, а во однос на темата на овој труд има значителни шанси да ја доживеат кулминацијата бидејќи согласно постојната регулатива Собранието на РМ треба да распише локални избори. Токму затоа од особена важност е да се разберат сите аспекти, можности и ограничувања при практикувањето на овој облик на непосредно одлучување на граѓаните. Една од специфичните цели на овој краток стручен труд е токму таа.

Така, референдум на локално ниво може да се распише за донесување пропис, за прашања што треба да се уредат во општината, градот Скопје и општините во градот Скопје (претходен референдум) или за преоценување на пропис што претходно е донесен (дополнителен референдум). На референдумот граѓаните се изјаснуваат непосредно со тајно гласање. Одлуките на референдум на локално ниво се сметаат за донесени ако за нив гласале мнозинството од вкупниот број граѓани кои гласале, доколку гласале повеќе од половината од вкупниот број граѓани запишани во изводот од избирачкиот список во единицата на локалната самоуправа каде што се спроведува референдумот. Советот е должен во рок од 60 дена по објавувањето на резултатите од референдумот да го уреди прашањето, по кое се одлучувало на референдумот во согласност со резултатите од референдумот. Оттука, произлегува дека одлуката

донесена на референдумот (на локално ниво) е задолжителна за советот што е јасно стипулирано и во член 28 став 4 од Законот за локалната самоуправа. Тоа е всушност и една од диференцијациите кои се јавуваат кога ќе се направи компарација на референдумот на локално ниво и референдумот на државно ниво (на целата територија на РМ). Имено, референдумот, по законската дефиниција и различните критериуми за поделба, може да биде за одлучување, која што одлука е задолжителна, а може да биде и референдум за консултирање на граѓаните при што одлуката не е задолжителна. Референдумот на државно ниво го распишува Собранието на РМ по сопствена иницијатива или на предлог на 150.000 граѓани.

Во овој контекст значајно е да се напомене дека референдум на државно ниво задолжително се распишува за усвојување на одлука на Собранието за менување на границата на Република Македонија и на одлука за стапување или истапување од сојуз или заедница со други држави. Тоа значи дека во евентуална ситуација кога најпрво Собранието на РМ би донело која било од овие две одлуки, таа одлука согласно Уставот би морало да ја донесе со квалификувано 2/3 мнозинство гласови од вкупниот број пратеници, а за да ваква одлука биде усвоена задолжително се распишува референдум при што потребно е апсолутно мнозинство гласови – мнозинство од вкупниот број избирачи запишани во избирачкиот список (граѓани). Во оваа правна состојба може најјасно да се забележи „границата“ која покажува до каде можат народните претставници самостојно да ги претставуваат граѓаните, а од каде ќе мораат да бараат одобрување за нивната одлука! Ова особено поради фактот што во нашиот политички систем е прифатен претставничкиот мандат на пратениците и на советниците во општините односно во Градот Скопје. Претставничкиот мандат (наспроти императивниот) значи дека за цело времетраење на нивниот мандат, граѓаните не можат да ги отповикаат од вршењето на јавната функција за која претходно ги избрале.

Референдумот на државно ниво има и некои слични или идентични карактеристики со референдумот на локално ниво. Па така, референдум на државно ниво може да се распише и за потреба од ратификација на меѓународни договори и за други прашања од надлежност на Собранието (претходен референдум) и за одлуки донесени од Собранието или за изјаснување на граѓаните за други прашања за кои одлучувало Собранието (дополнителен референдум). Референдум на државно ниво може да се распише за прашања што треба да се уредат со закон (претходен референдум) или за преоценување на закон што претходно е донесен (дополнителен референдум).

Од друга страна, како што погоре видовме дека граѓаните преку референдумот можат да ги контролираат, коригираат или пак да предложат донесување одлуки на своите претставници, исто така нивните претставници во Собранието преку донесувањето на законите гласале за норми со кои се предвидени определени ограничувања при непосредното одлучување на граѓаните преку обликот - референдум. Овде особено се мисли на одредбите од Законот за референдум и други облици на непосредно изјаснување на граѓаните со кои е предвидено дека референдум на локално ниво не

може да се распише за прашања што се однесуваат на буџетот и завршната сметка на буџетот на општината, градот Скопје и општините во градот Скопје и за организацијата на општинската администрација, ниту пак за прашања за кои советот одлучува со мнозинство гласови од присутните членови на советот при што мора да има мнозинство гласови од присутните членови на советот кои припаѓаат на заедниците што не се мнозинско население во општината, градот Скопје и општините во градот Скопје.

Од претходното може да забележиме дека ограничувањата на референдумот се однесуваат на позначајни или посензитивни одлуки за кои е потребно поголемо (двојно) мнозинство. Сепак, и покрај тоа што во овие случаи граѓаните не можат да одлучуваат непосредно преку референдум, постојат одредби во други закони кои ја ограничуваат и евентуалната самоволност на органите на општината (за истата да не биде на штета на граѓаните во локалната заедница).

- Така, еден пример од овој вид е одредбата од член 2 од Законот за територијална организација на локалната самоуправа во РМ со која е предвидено дека основање на нова општина (спојување, поделба и менување на границите) и менување на името и на седиштето на општината може да се изврши со измена и дополнување на овој закон, по претходно консултирање на граѓаните од подрачјето на општините на кое се однесува спојувањето, поделбата или менувањето, на начин утврден со закон. Ова всушност значи дека и покрај тоа што овој закон се носи, изменува и дополнува со двојно мнозинство, (за кој би важело правилото дека не може да се распише референдум), сепак за прашањата во однос на обележјата на општината мора претходно да се консултираат граѓаните т.е. да се распише претходен референдум за консултирање со оглед дека оваа одредба има дејство *lex specialis* во однос на поопштите одредби од Законот за референдум и други облици на изјаснување на граѓаните.
- Уште еден пример (кој досега не е широко експониран) од кој јасно може да се види ограничувањето на евентуалната самоволност на народните претставници на локално ниво е постоењето на норми со кои се регулира надзорот над работата на органите на општината⁶ и уште повеќе норми со кои е предвидено распуштање на советот на општината. Овде особено значајно да се потенцира е дека еден од условите за распуштање на советот по сила на закон е во случај советот да донесе одлука со која се загрозуваат суверенитетот и територијалниот интегритет на Република Македонија (член 75 став 1 точка 2). Оваа норма е содржана во Законот за локална самоуправа, а за евентуално менување или дополнување на овој Закон, како што опишавме погоре, е потребно највисоко (двојно) мнозинство (со оглед на сегашниот број пратеници потребни се гласови од 81 пратеник (2/3) + апсолутно мнозинство гласови од пратениците кои се декларирани како припадници на заедниците (50%+1)).

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ:

*Имајќи ги предвид последно наведените два примера, јасно е дека на овој начин се исклучува секоја самоволност на органите на некоја општина (или градот Скопје) или пак само на одредени пратенички групи во Собранието на РМ кога се одлучува за сериозни прашања. Ова е повеќе од логично затоа што за најзначајните и најсензитивните одлуки, како на државно така и на локално ниво, потребен е широк општествен консензус! Потребно е пошироко запознавање на јавноста со вкавата правна поставеност.

*Процентот за поднесување барање за распишување референдум е прилично висок и треба да се размислува во насока на намалување на праго (на пример на 10% како што е тоа случај во Република Србија или како што е прагот за поднесување барање за граѓанска иницијатива и за собир на граѓани во домашното законодавство). Ова пред се од причина што не се работи директно за донесување на одлука, туку само за барање за распишување, а референдумот на локално ниво е далеку позначаен за граѓаните од референдумот на државно ниво, па затоа и прагот треба да биде понизок за да се обезбеди повеќе непосредно одлучување на граѓаните за важни прашања од локален интерес.

*Граѓаните треба почесто да ги практикуваат облиците за непосредно учество во одлучувањето: референдумот⁷, собирот на граѓани и особено граѓанската иницијатива.⁸ Ова особено е значајно ако го имаме предвид фактот што градоначланиците се единствените избрани претставници од граѓаните на Република Македонија кои немаат ограничување во однос на правото на реизбор за вршење на оваа јавна функција. За таа цел потребно е посуштинско информирање на граѓаните за предностите што ги дава директната демократија. Нивното ефективно вклучување е основа за напредок во практикувањето на демократијата и политичката култура во целото општество, а воедно и за подобрување на нивните лични животи!

„...Не можам никого ништо да научам,
можам само да ве натерам да размислувате...“

- Mahatma Gandhi

1 Шкарик С., Уставно право, Матица Македонска, Скопје, 2006

2 Силјановска-Давкова Г., За (не)усогласеноста на Македонската локална самоуправа со Европската повелба за локална самоуправа, Зборник на Правен Факултет – Скопје во чест на Евгени Димитров, Споредбено уставно право, Скопје, 1999

3 Устав на Р.М., Службен весник на Р.М, бр.52/1991, член 8 став 1 алинеја 9

4 Амандман XVII став 1

5 Согласно Законот за измени и дополнувања на Изборниот законик објавен во Службен весник на РМ бр.196/2015 од 10.11.2015, доколку во Собранието се избераат вкупно 120 или 121 пратеник, 2/3 мнозинство ќе сочинуваат 81 пратеник, а ако се избераат вкупно 122 или 123 пратеника, 2/3 мнозинство ќе сочинуваат 82 пратеника.

6 Во различни аспекти надзорот го вршат: Министерството за локална самоуправа, органите на управата, Министерството за финансии и Државниот завод за ревизија

7 Од осамостујувањето на РМ, беше спроведен само еден референдум на државно ниво, а уште повеќе референдуми на локално ниво се незабележителни. Охрабрува примерот што во последната седмица од март 2017 се појави во јавноста, а тоа е одлуката на советот на Општина Гевгелија за распишување референдум во однос на прашањето дали да се отворат два рудника во оваа општина.

8 Некои од следните активности на Институтот за човекови права ќе бидат спроведени со цел за унапредување на сегашната состојба.

ДАЛИ СЕ ДОВОЛНИ САМО НОРМИ ЗА ДА ЈА ОБЕЗБЕДАТ СУДСКАТА НЕЗАВИСНОСТ

Јелена Кадриќ

Судскиот совет на Република Македонија е самостоен и независен орган на судството кој ја обезбедува и гарантира самостојноста и независноста на судската власт, преку остварување на своите функции согласно со Уставот и законите. Во остварувањето на своите функции и надлежности Судскиот совет е независен и самостоен од органите на законодавната и извршната власт, а исто така и од било која друга институција, организација или политички и партиски влијанија.

Европската конвенција за човековите права ја проценува независноста на еден суд, меѓу другото и преку оценката за начинот на изборот и назначување на неговите членови, односно судии.

Во препораката Р 94/12 на Советот на Европа за независноста, ефикасноста и улогата на судиите е наведено следново:

„Сите одлуки во однос на професионалната кариера на судиите треба да се засноваат на објективни критериуми, а изборот и унапредувањето на судиите треба да се заснова на нивните квалитети, земајќи ги предвид нивните квалификации, интегритет, способности и ефикасност во работењето. Телото кое ги носи одлуките во однос на изборот и унапредувањето на судиите, треба да биде независно од власта и државната администрација. Со цел да се заштити неговата независност, мора да постојат правила преку кои ќе се обезбеди изборот на неговите членови-судии да го врши самото судство, а потоа самото тоа тело да носи одлуки во однос на сопствената работа и процедуралните правила.“

Во мислењето 10 на Консултативниот совет на Европските судии се препорачуваат судски совети во мешан состав од судии и од лица кои не се судии, да ја представуваат самостојната судска власт на начин што на судиите би им се овозможило својата судиска функција да ја вршат без каква било контрола од страна на претставниците на извршната или законодавната власт кои се членови во Советот.

Во правосудниот систем на РМ покрај Судскиот совет постои и Совет за утврдување на факти и покренување на постапка за утврдување одговорност за судија кој се основа по донесување на истоимениот закон во 2015 година, а по препорака на ГРЕКО.

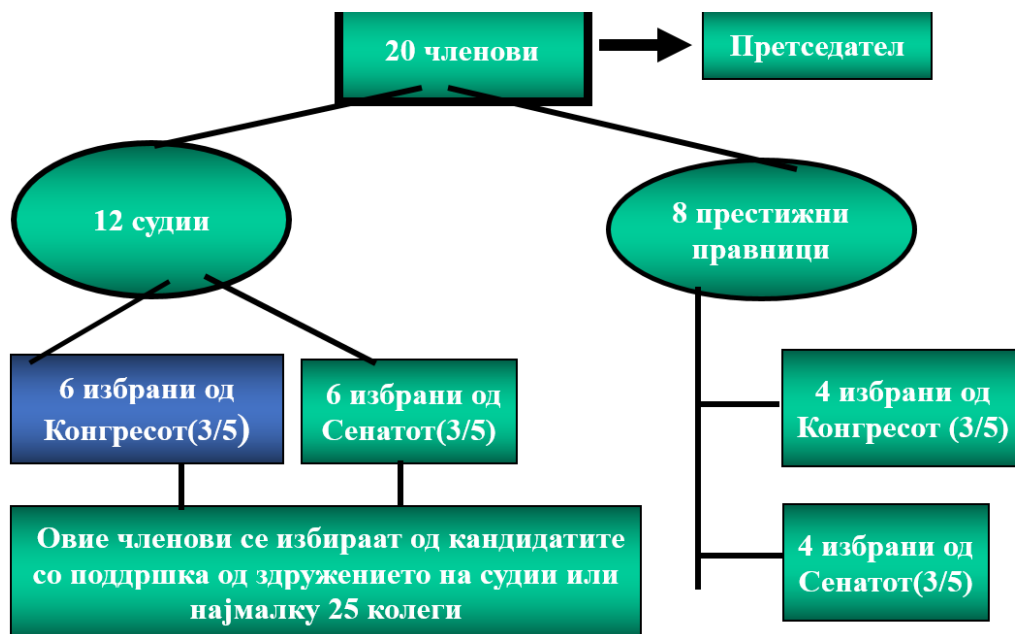
Следејќи ги седниците на Судскиот совет на РМ, често ми се поставува прашањето колку е тешко и комплицирано да се изгради и сочува независноста на судството и да се применат сите принципи на владеењето на правото, за граѓаните да ги остварат своите права пред независни и непристрасни судови, во фер постапка. Низ годините, во нашата држава се менувани модалитетите на Судскиот совет, применувани се

меѓународни принципи, декларации, документи, менувани се закони со цел прилагодување кон препораките од меѓународните институции, но општ впечаток е дека сè уште граѓаните во РМ не се убедени дека нашето судство е независно и непристрасно.

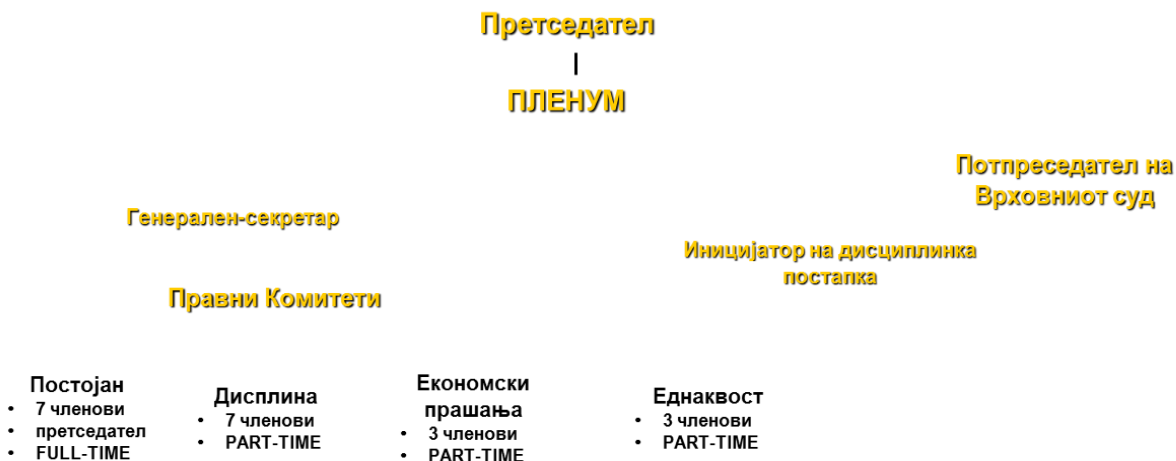
Интересен модел на судски совети кој спаѓа во јужноевропските модели на правосудни совети и воедно е сличен на нашиот Судски совет е Генералниот совет на судството на Кралството Шпанија (El Consejo General del Poder Judicial). Имено, Шпанија е земја која во 1986 година стана членка на Европската економска заедница, и тоа 10 години по падот на диктатурата која била предводена од диктаторот Франко. Со Уставот од 1978 година, Шпанија е дефинирана како парламентарна демократија во која судската власт се заснова на принципите на независност на судството. Но, стремежот за независно и непристрасно судство е сè уште присутен.

Генералниот Совет на судството на Кралството Шпанија е самостоен и независен орган, дефиниран со Уставот на Шпанија. Една од основните задачи на ова тело е управувањето со судството, и покрај тоа што оваа функција ја дели со Коморите за управување при Високиот Суд на правдата. Неговите функции не се легислативни, туку организациски, водејќи се пред сè од принципот на почитување и гарантирање на независноста на судството и принципот на владеење на правото.

Генералниот Совет на судството на Кралството Шпанија е составен од 20 члена и Претседател кој е воедно е и Претседател на Врховниот суд на Шпанија. Од 20-те члена, 12 се судии или магистрати од сите нивоа на правосудството, додека, осум члена се истакнати правници кои имаат повеќе од 15 години професионално искуство. Изборот на членовите на Генералниот совет на судството го врши Конгресот, и тоа шест члена од редот на судиите и четири члена од редот на истакнатите правници. Сенатот избира шест члена од редот на судиите и четири члена од редот на истакнати правници. Особено важно е да се напомене дека кандидатите за членови на Генералниот совет на судството мора да се предложени и да имаат поддршка од Здруженијата на судии или од 25 колеги. Членовите на Генералниот совет на судството се избираат со мандат од 5 години и не можат да бидат реизбрани, освен Претседателот.

Со Генералниот совет на судството раководи Претседател, а одлуките се носат на пленарна седница составена од сите членови на Генералниот совет на судството. Структурниот состав на Генералниот совет на судството на Кралството Шпанија е прикажан во следивов графикон:

Постојат 4 правни комитети и тоа Постојан комитет составен од 7 члена и претседател, кои својата функција ја извршуваат со полно работно време. Потоа, Дисциплински комитет, исто така составен од 7 члена, но членовите во овој комитет својата функција ја извршуваат со половина работно време. Комитетот за економски прашања е составен од 3 члена кои функцијата ја остваруваат со половина работно

време и Комитет за еднаквост и родово насилство, составен исто така од 3 члена кои работат на половина работно време. Како посебен дел во составот на Генералниот совет на судството е Иницијаторот за дисциплинската постапка кој ја покренува постапката, а доколку се утврди дека има повреда, тогаш постапката ја продолжува Дисциплинскиот комитет. Конечната одлука ја носи пленарната седница на Генералниот совет на судството.

Основни функции на Генералниот совет на судството на Шпанија се:

именување на највисоките судски позиции – претседател и потпретседател на Врховниот суд на Шпанија, судии на Врховниот суд на Шпанија, потоа претседатели на Високите судови на Шпанија и Провинциските судови, како и избира двајца судии на Уставниот суд;

- дава мислење за изборот на Јавниот обвинител;
- врши селекција, обука, поставување и унапредување на судиите;
- покренува и води дисциплински постапки за судиите;
- врши контрола на судовите;
- одговорен е за почетната и континуираната обука на судиите;
- има консултативна функција: дава мислење за закони и регулативи кои се однесуваат на судскиот систем, но и за процесниот и кривичниот закон.
- изготвува извештаи;
- објавува збирки на судски случаи и др.

Споредувјќи ги надлежностите и составот на Генералниот совет на судството на Кралството

Шпанија и Судскиот совет на РМ, може да се забележат многу сличности помеѓу двата совета, но и разлики. Во шпанскиот модел нема членови кои се од извршната власт, дел од членовите функцијата член на Генералниот совет ја вршат со половина работно време, а во останатото време ја извршуваат својата примарна функција, како судија или друга правна професија. Она што паѓа во очи е дека шпанскиот Генерален совет на судството брои 20 члена кои се грижат пред сè за независноста на судството, имајќи предвид дека вкупниот број на судии во Шпанија е 5.847 во 2015 година.

За разлика од Шпанија, во Република Македонија независноста на помалку од 600 судии ја „бранат“ 24 правници, и тоа: 15 члена на ССРМ и 9 члена на Советот за утврдување на факти.

Се поставува прашањето кои инструменти и мерки се потребни за да се одбранат честа и угледот на судиите во нашата земја. Судската независност може да се гарантира само доколку рамката, во која судиите ги извршуваат нивните функции, обезбедува доволно заштитни механизми против обидите несоодветно да се влијае врз спроведувањето на правдата. Повторно, разликите меѓу националните судски надлежности и правни системи не дозволуваат да се даде една универзална формула

за тоа кои сè услови мора да бидат исполнети, за да се каже дека судството е независно. Како и да е, постојат одредени фактори кои одредуваат дали правната рамка во една земја ги обезбедува потребните услови за независно судство.

Судството може најуспешно да се брани од сите напади само со својата независност. Може да се разликуваат две димензии на независност на судството:

- независност на судот како институција, и
- независност на судијата како личност.

Независноста на судот како институција се огледа во неговата самостојност и независност спрема органите на законодавната и извршната власт и спрема другите органи, организации и поединци.

Независноста на судијата како личност се огледа во неговата слобода да може да донесува непристрасни одлуки, врз основа на сопствена оценка на доказите, без ограничување, без влијание, притисок и интервенции, непосредни или посредни, од кого и да било да доаѓаат и од кои било причини да се прават.

Влијанијата и притисоците насочени кон судот и судијата отсекогаш ги имало, ги има и во иднина ќе ги има, но битно е дали тие ќе можат да допрат до судијата, а тоа нешто исклучиво ќе зависи од него, од неговата способност и интергитет да може да се дистанцира од нив.

ПРАВОТО НА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ ВО РАЗУМЕН РОК

Кристина Дода

Вовед

Правото на правично судење е од фундаментално значење за владеењето на правото и демократијата. Пресудите на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) станаа основа за креирање на богата судска пракса во врска со член 6 од Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП). Правото на правично судење е основен принцип на владеење на правото во демократските општества, обезбедување на право на соодветна администрација и правда. Во исто време, е предуслов за правна заштита на човековите права. Она што ја прави ЕКЧП посебна во споредба со другите меѓународни инструменти е можноста доделена на поединци да поднесат жалба до ЕСЧП против држава потписничка, кои пресуди се обврзувачки за земјите-членки на Советот на Европа.

Судската пракса на ЕСЧП покажува дека ЕКЧП е динамичен инструмент кој постојано се надградува. Низ судската пракса на ЕСЧП постојано се развиваат нови стандарди и правни принципи за сите земји-членки на Советот на Европа. Поради оваа причина, а со цел подобро да се разберат принципите и стандардите во врска со член 6 и правото на правично судење, потребно е да се анализира судската пракса на Европскиот суд за човекови права.

ЕСЧП статистиката покажува дека најголем дел од пресудите се токму поради повредата на правото на правично судење. Дури и повеќе од 41% од повредите потврдени од страна на ЕСЧП се однесуваат на член 6 од ЕКЧП, од кои 17,63% се однесуваат на правично судење и 22.13% за должината на постапките. На пример, во 2015 година една четвртина од сите констатирани повреди од страна на ЕСЧП биле во врска со оваа одредба.¹

Обезбедувањето на правично судење, кое е обврска на земјите потписнички на ЕКЧП од член 6, се однесува на граѓански и кривични судски постапки. Член 6, земен во целина, се однесува не само на обезбедување на правично судење кога постапката е во тек, туку и обезбедува обврска на државите да обезбедат пристап до правдата.²

Правото на правично судење во разумен рок во рамките на ЕСЧП

Првиот важен услов за судење да биде „правично“ е условот дека судењето треба да биде спроведено од страна на „независен и непристрасен трибунал“. Прашањето за независноста и непристрасноста на судството е чувствително прашање кое во исто време е клучен елемент за владеењето на правото во една демократска држава.

Правото на правично судење во член 6 од ЕКЧП е објаснето како "...Секој има право на правично и јавно судење, во разумен рок, пред независен и непристрасен со закон воспоставен суд да бидат разгледани и утврдени неговите граѓански права и обврски или основаноста на какви било кривични обвиненија против него."³ Правото на правично судење во својата содржина вклучува неколку елементи што треба да придонесат за остварување на правдата, должината на постапките спаѓа во делот на процедуралните елементи на правото на правично судење.

Правото на фер судење во разумен рок е загарантирано процедурално право според членот 6 од ЕКЧП. Врз основа на член 6 став 1 од ЕКЧП: „Секој има право на правично и јавно, судење во разумен рок, пред независен и непристрасен трибунал основан со закон.“⁴

На ниво на ЕСЧП најчеста повреда на членот 6 е во делот на обврската државата да обезбеди процедурите да не надминуваат „разумен рок“. Околностите на случајот се важни за да може да се утврди оправданоста на должината на постапката. ЕСЧП има развиено богата судска пракса во однос на членот 6 и има донесено многу важни принципи кои и покрај различностите помеѓу националните системи имаат за цел да го осигураат правото на судење во разумен рок и извршување на донесените пресуди.

Правото на судење во разумен рок секогаш се разгледува од аспект на различни факти на секој конкретен случај што ќе дојде пред ЕСЧП. Не постојат однапред точно утврдени временски рамки за кои може да се рече дека се или пак не се повреда на разумниот рок во судењето.

ЕСЧП преку многу случаи во однос на повреда на правото на правично судење воспостави некои општи стандарди во однос на судењето во разумен рок.

Релевантни критериуми во оваа смисла кои се земаат предвид се: комплексност (сложеност) на предметот (complexity of the case)⁵, значењето на предметот за подносителот на барањето (what is at stake of applicant)⁶, однесување на националните власти (conduct of the authorities), однесување на подносителот на барањето (conduct of the applicant(s)). Овие критериуми за сметање на „разумен рок“ се развиени преку судската практика од страна на ЕСЧП, кои што критериуми не се единствени⁷ и апсолутни, туку се првичната рамка за одлучување.⁸

Советот на Европа преку различните резолуции и препораки се обидува да го подобри пристапот до правда на пример преку правна помош, намалување на трошоците за постапки, користење на нови технологии, намалување на предметите пред судовите и користење на алтернативните начини на решавање на спорови. Од друга страна ЕСЧП со своите одлуки се обидува да обезбеди почитување на одредбите од член 6 од ЕКЧП, дека секој човек мора да има пристап до суд и дека државата не смее да го спречи или оневозможи ова право.⁹

Правото на правично судење во разумен рок во РМ

Секоја држава има дискреционо право да избере правни средства кои според нејзината проценка во рамките на националниот систем ќе обезбедат ефикасна заштита на правото на судење во разумен рок.

Во Република Македонија, Врховниот суд на РМ одлучува по барање на странките и другите учесници во постапката за повреда на правото на судење во разумен рок, во постапка утврдена со закон пред судовите во Република Македонија во согласност со правилата и принципите утврдени со Европската конвенција за човекови права и основни слободи и тргнувајќи од судската пракса на Европскиот суд за човекови права.¹⁰

За остварување на ова право странката која смета дека надлежниот суд го повредил правото на судење во разумен рок, има право да поднесе барање за заштита на правото на судење во разумен рок до Врховниот суд на Република Македонија. Барањето може да го поднесе во текот на постапувањата пред домашните судови, а најдоцна шест месеци сметано од денот на правосилноста на одлуката.

Врховниот суд на Република Македонија постапува по барањето во рок од шест месеци од неговото поднесување и одлучува дали понискиот суд го повредил правото на судење во разумен рок притоа имајќи ги предвид правилата и принципите утврдени со Европската конвенција за човекови права и основни слободи и практиката на ЕСЧП.

Доколку Врховниот суд на Република Македонија утврди повреда на правото за судење во разумен рок со решението ќе определи рок во којшто судот, пред кого постапката е во тек, мора да одлучи за правото, обврската или кривичната одговорност на подносителот на барањето и ќе досуди праведен надоместок за подносителот на барањето заради повреда на неговото право за судење во разумен рок. Правичниот надоместок паѓа на товар на Судскиот буџет.¹¹

Заклучок

Правото на судење во разумен рок е загарантирано со членот 6 од ЕКЧП и воедно неговата повреда е најчесто утврдена. Ефикасноста на правдата е најважен елемент на правичното судење и на ефикасен правен лек. Најмногу од се поради тоа што во одредени случаи ако правдата е задоцнета може да биде еднакво како воопшто да не бил овозможен пристап до правда. Но во исто време постапките не смеат да бидат ниту неоправдано брзи, што од друга страна може да доведе до некавалитетни одлуки, недоволна истрага или недоволно време на странките да се подготват за одбрана.

И покрај богатата судска пракса на ЕСЧП и бројните документи на Советот на Европа кои предвидуваат препораки и насоки за обезбедување на судење во разумен рок, сепак спорите судски процеси се проблем во многу национални судски системи, што може да се забележи и со статистиките на ЕСЧП. Овие практики е многу тешко да се

остранат на краток рок пред се поради лошиот менаџмент на судовите, неадекватната распределба на човечки ресурси, недоволната дигитализација и користење на нови технологии, недоволни парични средства за стручни помошници и опрема и слично.

1 Европски суд за човекови права, статистика 1959 до 2015, Public Relations Unit, Совет на Европа, Стразбур, 2016.

2 *Golder vs. United Kindom*, Апликациски број 4451/70, 1975.

3 Европска Конвенција за човекови права и слободи (Рим, 4 ноември 1950), член 6, параграф 1.

4 Ибид.

5 На пример случаи кои се однесуваат на специфични случаи каде што природата на случајот е таква која бара убразана постапка како на пример случаи кои се однесуваат на згрижување на деца и слично (*H. vs Great Britain*, 1987).

6 ЕСЧП ги зема предвид само доцнењата кои се однесуваат на државните органи. Доцнењата по вина на апликантот судод не ги зема предвид без разлика на причините. (*H. vs Great Britain*).

7 *Neumeister vs. Austria*, Број. 1936/63. 1968.

8 *Buchholz vs Germany*, Број. 7759/77, 1981.

9 Consultative Council of European judges (CCJE), Opinion no. 6 (2004), to the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe, on fair trial within a reasonable time and judge's role in trials taking into account alternative means of dispute settlement. Council of Europe <https://wcd.coe.int/viewdoc.jsp?p=&id=1046389&site=coe&direct=true> (accessed 7 September 2016).

10 Закон за судови, “Службен весник на Република Македонија” бр.58/06,35/08,У.бр.256/07,У.бр.74/08,150/10,У.бр.12/11

11 Член 36б, Закон за судови, “Службен весник на Република Македонија” бр.58/06,35/08,У.бр.256/07,У.бр.74/08,150/10,У.бр.12/11

КОЛКУ СЕ ПОЧИТУВА УСТАВНО ЗАГАРАНТИРАНОТО ПРАВО ЗА ИЗУЧУВАЊЕ НА МАЈЧИН ЈАЗИК

Џенифер Џеладин

Вовед

Уставот на Република Македонија како највисок правен акт и гарант на правото на образование да е достапно секому под еднакви услови. Припадниците на заедниците имаат право на настава на својот јазик во основно и во средно образование, на начин утврден со закон. Во Законот за унапредување и заштита на правата на заедниците кои се помалку од 20%¹ од населението во Република Македонија, јасно стои дека припадниците на заедниците имаат право на образование на својот јазик, во сите степени.

Ромскиот јазик е мајчин јазик на Ромите. Тој е дел од групата на индоариски јазици, поточно се класифицира или во централните индоариски јазици или во северозападните индоариски јазици. Доста често се класифицира и како своја посебна јазична гранка, поради поголемиот број на сродни јазични варијанти.

Во Република Македонија, како и во поголемиот дел на Балканот, доминираат оние кои говорат севернобалкански, јужнобалкански и јужновлашки дијалект. Главниот јужнобалкански дијалект во земјата е Арлии, кој има своја сопствена подгрупа чие значење е повеќе етнографско, отколку практично. Неколку од имињата по кои се нарекува главниот севернобалкански дијалект се Ковачи, Бугурџи и Калајџи. Во Република Македонија, јужновлашкиот дијалект се нарекува Џамбаски, а во соседно Косово се нарекува Гурбетски. Истражувањата за јазикот укажуваат дека оние кои говорат на балканските ромски дијалекти имаат релативно долга традиција на седентаризам.²

Состојбата во Р. Македонија за изучувањето на Ромскиот јазик и култура

Македонци	1.297.981
Албанци	509.083
Турци	77.959
Роми	53.879
Власи	9.695
Срби	35.939
Бошњаци	17.018
Останати ³	20.993

Податоците од пописот од 2002 година покажуваат дека околу 80% од македонските Роми го говорат ромскиот јазик како нивен мајчин јазик. Во источниот дел од земјата, Ромите најчесто говорат на турски јазик, а во западниот дел албански и/или турски јазик, но не ромски, особено помладата генерација. Посебно во западниот дел од земјата, многу Роми го говорат македонскиот јазик како нивен мајчин јазик.

Во Република Македонија, според последниот попис во 2002 година, вкупниот број на населението е 2.022.547 жители.

Во однос на Ромите, од неофицијалните проценки на локалните ромски невладини организации застапеноста на Ромите е многу поголема и изнесува дури и до 6% од вкупното население.

Застапеноста на Ромите по градови и општини во Република Македонија е прикажано во следнава табела:

Шуто Оризари - Скопје	13.342
Прилеп	4.433
Куманово	4.256
Чаир- Скопје	3.083
Битола	2.613
Тетово	2.357
Гостивар	2.237
Штип	2.195
Газп Баба- Скопје	2.082
Кочани	1.951
Кичево	1.630
Ѓорче Петров-Скопје	1.249
Виница	1.230
Дебар	1.080

Иако во овие градови и општини ромско население е застапено во значителен број, немаат можност сите ученици Роми да го изберат и изучуваат изборниот предмет Ромски јазик и култура во основното и средното образование. Изборниот предмет Ромски јазик и култура се изучува во Скопје, во општините Шуто Оризари и Чаир, Куманово и Штип. Единствено во овие општини, учениците Роми во основните училишта имаат можност да го изучуваат мајчиниот јазик и култура.

Додека во останатите општини: Прилеп, Битола, Тетово, Гостивар, Гази Баба, Ѓорче Петров, Кочани, Кичево, Винаца и Дебар, иако има значителна популација на ромско население, не се изучува изборниот предмет Ромски јазик и култура, односно воопшто не им се нуди на родителите да изберат Ромски јазик и култура и нивните деца да учат од трето до деветто одделение. Најчесто им се нудат други предмети како изборни, и тоа: веронаука, танц и ора, влашки јазик и други. Иако тоа право е загарантирано со Уставот и со законите, за жал сите учениците Роми ја имаат можноста да го изучуваат својот мајчин јазик во основното образование.

Самите служби во училиштата не им ја презентираат програмата за изборни предмети на родителите, за да би знаеле кој изборен предмет да изберат да го изучуваат нивните деца, а голем дел од нив и не знаат како да им го презентираат изборниот предмет Ромски јазик и култура и неговата наставна програма и да им објаснат на родителите кои се позитивните страни доколку нивното дете го учи мајчиниот јазик и кои се придобивките од тоа.

Од објавената наставна програма за изборен предмет од Бирото за развој на образованието може да се види дека доколку учениците го изберат предметот Ромски јазик и култура ќе го изучуваат континуирано по два часа неделно. Наставната програма за Ромски јазик и култура ја носи Бирото за развој на образованието.⁴

Наставен кадар по Ромски јазик и култура

Според Бирото за развој на образованието, воспитно-образовната програма по предметот Ромски јазик и култура во шесто одделение може да ја изведува лице кое добро го говори ромскиот јазик и кое завршило: Филолошки факултет – наставна насока; Педагошки факултет или Филозофски факултет – Институт за педагогија, дипломиран педагог.

Исто така, училиштето треба да обезбеди просторија за да се одржи час по изборниот предмет Ромски јазик и култура.

Во општините со најголем процент на ромско население, од 14 општини, само во 4 се изучува изборниот предмет Ромски јазик и култура. Причината за тоа треба да се бара во Законот за унапредување и заштита на правата на припадниците на заедниците кои се помалку од 20% од населението во Република Македонија од 2008 година. Добро е да се забележи дека има училишта во кои самоиницијативно директорите го воведоа изборниот предмет Ромски јазик и култура, а постојат и такви кои во III одделение не им даваат можност на родителите да изберат кои предмети ќе ги изучуваат нивните деца. Како изговор за невоведување на изборниот предмет го истакнуваат немањето на наставен кадар.

Наставниците по Ромски јазик и култура се соочуваат со големи тешкотии. Имено, имаат програма од III до VI одделение, а постојат учебници само до V одделение.

Учениците Роми кои го изучуваат предметот Ромски јазик и култура се поактивни и полесно го разбираат материјалот и бараат воведување на повеќе од два часа неделно, додека учениците од повисоките одделенија бараат да учат по сите предмети на ромски јазик од причина што тие полесно го разбираат материјалот, односот наставник - ученик е поблизок и имаат подобар успех кога го слушаат материјалот на својот мајчин јазик.

Заклучок

Неинформираноста на родителите за можностите и начините да го изберат изборниот предмет Ромски јазик и култура и недоволно почитување на својот јазик.

Институците не им ја даваат можноста која со Уставот им е загарантирана да учат на својот мајчин јазик.

Државата не издава учебници на Ромски јазик и нема наставна програмата од шесто до деветто одделение.

Препораки

Поголема афирмација на изборниот предмет Ромски јазик и култура од страна на Управата за унапредување на јазиците на заедниците.

Задолжително изучување на Ромски јазик и култура за сите ученици Роми во основно образование со цел да има поголем напредок во образованието на ромската заедница.

Да се издадат учебници по Ромски јазик и култура од шесто до деветто одделение.

Да се мотивираат ромските студенти при упис на педагошките факултети, за да има поголем број на дипломирани со цел учениците Роми во основно да имаат позитивни примери од дипломирани Роми.

Со изучувањето на мајчиниот јазик ќе има поголема леснотија во делот на разбирање на материјалот и ќе има поголем успех и напредок на ромската заедница.

1 Службен весник на Р.Македонија бр. 92,<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/ED8DC7AF8F917D4B9704F49E8EFCD0DB.pdf>, бр. 07-2939/1 од 17 јули 2008 година(пристапено март 2017)

2Инклузија на Ромите во раното детство - Македонски извештај <https://www.unicef.org/tfymacedonia/RECI-Macedonian-final-WEB.pdf>

(пристапено во март 2017)

3 Државен завод за статистика, Попис 2002 г.
<http://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaXIII.pdf> (пристапено март 2017)

4 Биро за развој на образованието, февруари 2007г.
http://www.bro.gov.mk/docs/Koncerpcija_po_javna_rasprava_so_izmeni_i_doplnuvanja.pdf
(пристапено март 2017)

РОДОВАТА (НЕ)ЕДНАКВОСТ – АКТУЕЛНА И ВО 21 ВЕК

Маја Стојаноска

Вовед

Концептот на еднакви можности на мажите и на жените сè уште претставува прашање што се проблематизира со оглед на фактот дека еднаквоста на жените според традиционалните сфаќања подразбира „право на жената да биде еднаква со мажот“¹.

Нееднаквоста на жените и мажите, односно нееднаквата дистрибуција на права, ресурси и моќ помеѓу мажите и жените е евидентна и од многуте статистички податоци. Па така, жените во сите делови на светот страдаат од дискриминација и насилство и се соочуваат со нееднакви почетни позиции во однос на пристапот до образование, здравствената заштита, пристојна работа, застапеноста во процесот на политички и економски одлуки итн.

Човековите права се универзални, неделиви и меѓусебно зависни, и правата на жените- економски, политички, културни, репродуктивни и сексуални, вклучувајќи телесна автономија и интегритет- се официјално признати како човекови права.

Родовата еднаквост е темелна вредност чие постигнување има огромни социоекономски последици. Зајакнувањето на жените води кон просперитетна економија, поттикнување на продуктивноста и економски раст. Но и покрај тоа, родовите нееднаквости остануваат длабоко вкоренети во денешните општества.

Жените и девојките претставуваат половина од населението во светот, а со тоа и половина од неговиот потенцијал. Сепак, и денес родовата нееднаквост ја има насекаде. Нееднаквостите со кои се соочуваат жените може да започнат со самото нивно раѓање и да ги следат низ целиот животен тек. Во некои земји, намалениот пристап до здравствена заштита или соодветна исхрана, доведува до повисока стапка на смртност на жените. Во адолесценцијата половите разлики се прошируваат. Многу поголем број на девојчиња стапуваат во малолетни бракови отколку момчиња. На глобално ниво, речиси 15 милиони девојчиња помлади од 18 години стапуваат во брак секоја година - или 37.000 секој ден.² Малолетните бракови, исто така, влијаат на образованието на девојчињата. Околу една третина од земјите во развој не можат да постигнат родовата еднаквост во основното образование.³

Родовата нееднаквост се рефлектира како на ниво на законски прописи така и во примената на секојдневните обичајни правила на однесување. До 2014 година, 143 земји ја гарантираат еднаквоста помеѓу мажите и жените во нивните уставни, а 52 сè уште не го презеле овој чекор.⁴

Меѓународна правна рамка на родовата еднаквост

Повеќе од три децении, меѓународната заедница прави сериозни напори со цел подигнување на свеста во однос на прашањето на родовата еднаквост и елиминирање на дискриминацијата на жените.

*** Организацијата на обединетите нации (ООН)**

Еднаквоста на правата на жените е основен принцип на ООН⁵. Генералното собрание на ООН во Париз на 10 декември 1948 ја донесе Универзалната декларација за човековите права и слободи⁶. Подготвена од страна на претставници со од сите региони на светот, различни правни и културни средини, таа е документ кој претставува пресвртница во историјата на човековите права.

Во преамбулата на Повелбата на Универзалната Декларација за човековите права и слободи на ООН родовата еднаквост е поставена како една од централните цели на организацијата во однос на реафирмација на "вербата во основните човекови права, во достоинството и вредноста на човековата личност, во еднаквите права на мажите и на жените".⁷

Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права⁸ и Меѓународниот пакт за граѓански и политички права⁹, и двата од 1966 година, ги пренесуваат принципите на Повелбата на Обединетите нации и Универзалната декларација во правно обврзувачка форма, јасно е наведено дека правата кои се утврдени се однесуваат на сите лица, и го истакнуваат полот како недозволива основа за разлика. Покрај тоа, секој пакт ги обрзува државите кои го имаат ратификувано да преземат мерки за да се обезбеди дека мажите и жените имаат еднакво право на уживање на сите права што ги воспоставуваат.

Обединетите нации, исто така, го започнаа одбележувањето на Меѓународниот ден на жената во 1975 година. Во 1977 година, Генералното собрание на Обединетите нации ги покани земјите-членки да го прогласат 8 март како ден на ООН за правата на жените и мирот во светот. Секоја година овој ден се фокусира на определена тема, а оваа година темата за Меѓународниот ден на жената 8 март беше "Жените во менување на светот на работата: Планета 50-50 од 2030 година".¹⁰

Суштествен документ кој сеопфатно ги регулира правата на жената и родовата еднаквост е Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жената (CEDAW), која е усвоена во 1979 година од страна на Генералното собрание на ООН. Оваа Конвенција уште се нарекува и Меѓународен закон за правата на жените.¹¹

Таа содржи преамбула и 30 членови во кои се дефинираат сите аспекти на дискриминацијата врз жените. Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жената е правно обврзувачка за земјите потписнички и претставува еден вид на национална акција за ставање на крај на дискриминацијата врз жената.

Оваа Конвенција е базирана на неколку принципи, и тоа: принципот на еднаквост, недискриминација и принципот на обврска на државата. Таа го промовира концептот суштествена еднаквост, односно на еднаквост на можностите и пристапот до ресурси, како и концептот на еднаквост во резултатите. Овие принципи и концепти треба да придонесат кон овозможување еднакво учество на мажите и жените во сите области на општественото живеење и еднаков статус и третман во остварувањето на правата.

Конвенцијата обезбедува основа за остварување на еднаквоста помеѓу жените и мажите преку обезбедување еднаков пристап и еднакви можности во политичкиот и јавниот живот - вклучувајќи го и правото да гласаат и да се кандидираат на избори - како и образованието, здравството и вработувањето. Државите потписнички на оваа Конвенција се согласни да ги преземат сите соодветни мерки, вклучувајќи и законски измени и привремени специјални мерки, со цел жените да можат да ги уживаат сите свои човекови права и основни слободи.

Оваа конвенцијата е единствен договор за човекови права со кој се афирмираат репродуктивните права на жените и кој цели кон култура и традиција како влијателни сили кои ги обликуваат родовите улоги и семејните односи. Државите потписнички, исто така, се согласни да преземат соодветни мерки за спречување на сите форми на трговија со жени и експлоатација на жените.¹²

На Четвртата светска конференција за жената, организирана од ООН во Пекинг, НР Кина, во септември 1995, беше донесена Декларација (позната како Пекиншка декларација) и Платформа за акција. Со прифаќањето на Пекиншката декларација и Платформата за акција, меѓународната заедница се обврза за подобрување на статусот на жените и нивно зајакнување во јавниот и во приватниот живот. Земјите членки на ООН се обврзаа за имплементација на Платформата за акција, која опфаќа области од посебен интерес за жените. Областите се однесуваат на жените и на сиромаштијата, образованието, жените и здравјето, насилството, жените во вооружените конфликти, жените и економијата, жените и моќта и учеството во процесите на донесување на одлуки, институционалните механизми за зајакнување на жените, жените и човековите права, жените и медиумите, жените и животната средина и грижата за женските деца.¹³

Милениумските развојни цели се осум меѓународни развојни цели кои беа дефинирани на Милениумскиот Самит на Обединетите нации во 2000 година, по донесувањето на Милениумската декларација на Обединетите нации. Овие развојни цели требаше да бидат постигнати до 2015 година. Трета од милениумските развојни цели беше и промовирањето на родовата еднаквост и зајакнување на жените. Сепак, иако светот постигна напредок во однос на родовата еднаквост и зајакнувањето на жените во рамките на Милениумските развојни цели, вклучувајќи и еднаков пристап до основно образование помеѓу девојки и момчиња, жени и девојки продолжуваат да страдаат од дискриминација и насилство во многу делови од светот.

Во септември 2015 година, владите се обединија зад амбициозна агенда која има нови 17 цели за одржлив развој и 169 цели кои имаат за цел крај на сиромаштијата, борба против нееднаквостите и да се промовира просперитет, при тоа заштитивајќи ја животната средина од 2030 година. Овие цели се следбеници на милениумските развојни цели.¹⁴

*** Совет на Европа**

Советот на Европа во 2011 год. ја донесе Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство, која влезе во сила во 2014 година, а беше донесена и Стратегијата за еднаквост 2014-2017 на Советот на Европа.

Овој нов суштински договор на Советот на Европа отвора пат за создавање на правна рамка на пан-европско ниво за заштита на жените од сите форми на насилство и да се спречи, гонење и елиминација на насилството врз жените и семејното насилство. Конвенцијата, исто така воспоставува посебен механизам за мониторинг ("GREVIO") со цел да се обезбеди ефикасно спроведување на одредбите од страна на Договорните страни.¹⁵

*** ЕУ**

Во однос на Европската Унија (ЕУ), таа се залага за еднаквост помеѓу мажите и жените и родовата еднаквост е позиционирана како едно од фундаменталните начела кои се инкорпорирани во сите договори за нејзино воспоставување.¹⁶

Изработката на правото на ЕУ за родова еднаквост и неговото транспонирање во националното законодавство е фазен процес кој започна на почетокот на шеесеттите години. Во 1957 година, Договорот за воспоставување на Европската економска заедница, од која потекнува сегашната ЕУ, содржеше само една единствена одредба за родовата дискриминација, имено, начелото на еднаква плата на мажите и жените за еднаква работа.¹⁷ После основните договори за ЕУ, усвоени се голем број на директиви кои ја регулираат материјата во врска со родовата еднаквост¹⁸. Природата на директивите дозволува регулирање на материјата пропишана со неа да биде правно регулирана и имплементирана на начин на кој земјата членка ќе избере меѓутоа почитувајќи три типични пристапи кон родовите прашања во рамките на политиката за родова еднаквост: еднаков третман, позитивна акција и интегрирање на родовата перспектива во главните општествени текови.¹⁹

Директивите и препораките на ЕУ ја регулираат родовата еднаквост се доказ за заложбата на ЕУ за спроведување на начелата на родовата еднаквост и тие се предмет на понатамошно толкување на Судот на правдата на ЕУ.

Национална правна рамка на родовата еднаквост

Во Република Македонија (РМ) родовата еднаквост претставува една од вредностите на уставниот поредок. Во таа насока РМ има развиено правна и институционална рамка која

треба да овозможи реализирање на поголема родова еднаквост во сите домени на општественото делување.

Начелото на родова еднаквост и недискриминација е воспоставено во највисокиот правен акт, Уставот на РМ²⁰, кој во својот член 9 ги гарантира правата и слободите на граѓаните независно од полот, етничката припадност и на социјалниот статус. Вредностите втемелени во Уставот на РМ се проследени преку низа закони и акти што се темелат врз принципот на еднаквост и недискриминација.

Закони кои ја регулираат дискриминацијата врз основа на полот и кои ја афирмираат родовата еднаквост се: Законот за еднакви можности на жените и мажите²¹, Законот за спречување и заштита од дискриминација, Изборниот законик и Законот за работни односи.

Од суштинско значење е Законот за еднакви можности на жените и мажите кој дава насоки за вклучување на принципот на еднакви можности во главните текови на реорганизирање, подобрување, развивање и процена на политичките процеси на сите нивоа и во сите фази. Овој закон, исто така, ја поставува институционалната рамка за воспоставување родова машинерија, која е потребна за да ги поддржи и да ги обезбеди сите неопходни процеси за постигнување целосна родова еднаквост.²² Законот неколку пати беше изменет и дополнет со цел негово хармонизирање со Европското *acquis*²³.

Понатаму, според промените во изборниот законик во 2015, најмалку 40% од кандидатите му припаѓаат на помалку застапениот пол и тоа на секои три места најмалку едно место му припаѓа на помалку застапениот пол и дополнително уште најмалку по едно место на секои десет места (собранието, единиците на локалната самоуправа и Градот Скопје).²⁴

Националната стратегија за родова еднаквост (2013–2020)²⁵ и Стратегијата за воведување на родово одговорно буџетирање (2012–2017) се исто така усвоени од страна на државата со цел унапредување на родовата еднаквост.

Стратегијата за родова еднаквост 2013–2020 беше донесена со цел унапредување на еднаквите можности на жените и мажите во севкупното општествено живеење во РМ. Стратегијата претставува документ „кој ја обезбедува рамката за целосна еднаквост на жените и мажите како крос-секторски, хоризонтален и универзален социјален и политички приоритет.“²⁶ Дополнително, Стратегијата содржи суштински чекори и насоки кон целосно остварување на родовата еднаквост во РМ.

Следејќи ги меѓународните текови, нашата земја има усвоено голем број на меѓународни документи кои ја засегаат родовата еднаквост и еднаквите можности на жените и мажите, а се донесени од страна на ООН, ЕУ, Советот на Европа и други.

Македонија со акт на сукцесија во 1994 година ја прифати Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жената со што се создаде и правна можност и обврска за државата за транспонирање на нејзините одредби за правата на жената и родовата еднаквост во националното законодавство. Дополнително, со ратификувањето на Факултативниот протокол на оваа Конвенција, се овозможува поднесување на индивидуални случаи на прекршување на женските човекови права до Комитетот задолжен за следење на оваа Конвенција при ООН.²⁷

Сепак, РМ ја нема ратификувано Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и заштита од насилство врз жени и домашно насилство (Истанбулска конвенција) која ги третира низ повеќе одредби овие специјално насочени видови насилство кон жените и девојките. Ратификацијата на овој документ ќе доведе до соодветно регулирање на случаите на насилство врз жени и адекватно казнување на сторителите, а воедно ќе понуди и системско менување на институционалниот одговор кон сите видови насилство врз жената и семејното насилство²⁸.

Заклучок

Унапредувањето на родовата еднаквост е од клучно значење за благосостојбата на општествата. Сепак, жените и во 21 век продолжуваат да се соочуваат со дискриминација во многу области.

Меѓународната и националната нормативно-правна рамка на родовата еднаквост е динамична и сеопфатно ја регулира оваа материја. Меѓутоа реалноста има потреба од практична имплементација на сите документи посветени на родовата еднаквост и многу повеќе акции за нејзино остварување.

Вреди да се напомене дека постојат и такви правни акти кои предвидуваат единствено еднаков третман на мажите и жените на неефективен начин. Со оглед на тоа дека двата пола немаат иста почетна позиција, еднаквиот третман на двата пола нема да ги донесе посакуваните резултати имајќи предвид дека нормативно правната рамка мора да обезбеди иста почетна позиција на различните полови, имајќи ги предвид нивните природни разлики.

Во РМ постоечките закони, стратегии и акциски планови рефлектираат тенденција за унапредување на родовата еднаквост. Меѓутоа неимплементација на политиките за родова рамноправност и отсуството на политичка и општествена волја за сериозно и одговорно промовирање на концептот на родова рамноправност придонесуваат кон одржувањето на родовата нееднаквост и дискриминацијата. Потребно е подигање на свеста на граѓаните за препознавање на родовата нееднаквост и делување во насока

на остварување на родовата еднаквост со цел отказите поради бременост, помалку платениот труд, мобингот и насилството да останат во минатото.

Зајакнувањето на позицијата на жената во секој сегмент на општественото дејствување е потребна основа за просперитет и одржливост, затоа што силни жени значат силно општество.

1 Официјална веб страница на Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените – ЕСЕ, достапна на <http://www.esem.org.mk/index.php/sto-rabotime/13-shto-rabotime/90-ednakvi-moznosti>

2 „Родова еднаквост - зошто е важна“ Цели за одржлив развој, ООН, достапно на http://www.un.org/sustainabledevelopment/wp-content/uploads/2016/08/5_Why-it-Matters_GenderEquality_2p.pdf

3 Ibid

4 Жените и целите за одржлив развој, ООН, достапно на <http://www.unwomen.org/en/news/in-focus/women-and-the-sdgs/sdg-5-gender-equality>

5 Официјална веб страна на Обединети нации : <http://www.un.org/en/aboutun/index.shtml>

6 Универзалната декларација за човекови права е акт усвоен од Генералното собрание на ОН на 10 декември 1948 година

7 Повелбата на Обединети Нации достапна на <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>

8 Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права достапен на <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>

9 Меѓународниот пакт за граѓански и политички права достапен на <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>

10 Официјална веб страница на UN Women во врска со Меѓународниот ден на жената 8-ми март, достапно на <http://www.unwomen.org/en/news/in-focus/international-womens-day>

11 Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жената (CEDAW), достапна на <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm>

12 Ibid

- 13 Светски конференции посветени на жената, ООН, достапно на <http://www.unwomen.org/en/how-we-work/intergovernmental-support/world-conferences-on-women>
- 14 Цели за одржлив развој, ООН, достапни на <http://www.unwomen.org/en/about-us/guiding-documents#sthash.8LVTxVPE.dpuf>
- 15 Конвенција за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство, достапна на <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210>
- 16 MiekeVerloo, Multiple meanings of gender equality a critical frame analysis of gender policies in Europe (New York, Budapest: CEU Press, 2007)
- 17 Состојба со еднаквоста во одлучувањето и промоцијата на родовата еднаквост во Полошкиот регион, Извештај од истражување, Акција Здруженска, 2015, достапно на <http://zdruzenska.org.mk>
- 18 Види повеќе на <http://www.equalitylaw.eu/legal-developments/16-law/76-key-eu-directives-in-gender-equality-and-non-discrimination>
- 19 Mariagrazia Rossilli, Gender policies in the European Union (New York: P. Lang, 2000)
- 20 1 Устав на РМ, Собрание на РМ, достапен на: <http://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspх>
- 21 Законот за еднакви можности на жените и мажите, Службен весник на РМ бр.66/2006, бр 117/2008, бр 6/2012, бр 166 /2014 достапен на <http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/ZEM%205%2009%202011%20L.pdf>
- 22 Ibid
- 23 Целокупното право на ЕУ почнувајќи од договорите, секундарното законодавство и судската пракса на Европскиот суд на правда
- 24 Закон за изменување и дополнување на изборниот законик, Сл. весник на РМ, бр.196/2015
- 25 Стратегија за родова еднаквост 2013–2020, Министерство за труд и социјална политика, 2013 година, достапна на <http://www.mtsp.gov.mk/dokumenti.nspх>
- 26 Ibid
- 27 Официјална веб-страница на Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените – ЕСЕ, достапна на <http://www.esem.org.mk/index.php/sto-rabotime/13-shto-rabotime/90-ednakvi-moznosti>
- 28 Националната мрежа против насилство врз жените и семејно насилство бара итна ратификација на Истанбулската конвенција, Статија, Академик, 2017, достапна на

<http://www.akademik.mk/natsionalnata-mrezha-protiv-nasilstvo-vrz-zhenite-i-semejno-nasilstvo-bara-itna-ratifikatsija-na-istanbulskata-konventsija/>

СОЦИО-ЕКОНОМСКОТО, КУЛТУРНОТО И ОБРАЗОВНОТО ВЛИЈАНИЕ НА БЕГАЛЦИТЕ ВО ДРЖАВИТЕ ДОМАЌИНИ

Вафире Мухареми

Во овој труд ќе се осврнам кон реалниот, животниот, односно вистинскиот аспект на доживување на бегалците од страна на домицилното население на државите кои ги прифаќаат бегалците. Притоа, ќе направам анализа на поединечни држави. Бегалците се луѓе кои најчесто никогаш не го напуштиле своето место на живеење, малкумина од нив биле во наредното село, а ретко кој излегол надвор од државните граници.¹ Оваа бегалска криза е различна од сите претходни затоа што станува збор за бегалци кои доаѓаат од сосема поразлично поднебје од тоа на земјите кон кои се упатени, освен културниот, религиозниот и нивниот начин на живот и сфаќања се сосема поразлични од државите во кои се баратели на азил, дополнително прифаќањето во азил бара и интеграција на овие луѓе. Така се создаваат два табора во државите домаќини од кои едниот е благонаклонет и ги прифаќа овие новости, но другиот остро се спротивставува и не сака тоа што до денес го граделе да биде променето или уништено на некој начин, посебно не од туѓинци кои ги прифатиле „на гости“, но не треба да се претерува со длабочината на ова разбирање затоа што на крајот на денот „помошта на бегалците не е милостина, туку е нивно право“,² но исто така имаат обврска да се потчинат на законите на земјите каде што престојуваат и да ги почитуваат, и, од нив се очекува да се прилагодат на стандардите на живот на овие земји домаќини.

Социо-економски аспект

Рутата започнува од Турција и од економски аспект, секојдневно слушаме и сме сведоци на нови сè потешки услови за прилагодување на бегалците, посебно од економски аспект. Имено, бегалците во Турција не може да уживаат статус на азил³, затоа тие немаат и право да се вработат. Од тие причини тие се приморани својот труд да го понудат на сивиот пазар на труд, тоа ја зголемува невработеноста на Турското население затоа што работодавачите тргнувајќи од својот интерес и основниот принцип да создадат што поголем профит тие пребегнуваат да ги користат услугите на трудот на бегалците. Второ, тие на тој начин ги избегнуваат и осигурителните трошоци.⁴ Понатака, кога се обезбедуваат посебни услуги за овие „привремени гости“ државјаните се иритираат затоа што дел од државната каса се троши за бегалците. Дополнително тензијата ја зголемуваат и скорешните бомбашки напади на Исламската држава во турските градови Суруџ, Газиантеп, Истанбул, Анкара и Измир. Огнот го разгорува и преголемиот број на овие бегалци кои што не живеат во соодветните кампови туку поради нивната бројност сега тие се бездомници кои живеат во јавните места на овие градови. Така, неретко сме сведоци на слики од

уништени јавни паркови, смет низ улиците и сл. Сево ова доведува до создавање на чувство на одбивност на домашното население кон бегалците. Да не заборавиме дека и според Конвенцијата за баегалците од 1951 година, во момент кога ќе се создадат тензии пожелно е да се преземаат акции за преселување на бегалците, но Турција е спречена да го стори ова. Нејзиниот договор за визна либерализација е истечен, па така Сиријците може да живеат, но не и да ја напуштат Турција. Од тука следува наредниот проблем, а тоа е посегнувањето на бегалците кон небезбеден транспорт и користење на каналите на шверцерите. Ова предизвикува поголем ангажман на Турската војска и полицијата за да ја контролираат границата кон Грција и да го спречат излевањето на бегалците по нелегален и небезбеден пат да стигнат до Грција, односно до ЕУ.

Финансиските средства потребни како одговор на приливот на бегалци достигнаа околу 35 проценти во буџетот на Јордан за 2015 година.⁵ Ваквите брзи буџетски шокови ја нагласуваат потребата за меѓународна солидарност за да се исполнат барањата за делумното финансирање на ранливите земји, домаќини на голем број бегалци, а кои се земји со низок капацитет. Некои земји тврдат дека бегалците обично ги користат предностите на јавните услуги пред да придонесуваат за економијата. Во просек⁶, една земја мора да потроши околу \$119.000 на барател на азил секоја година, и тоа обично трае со години додека да се насели еден бегалец.⁷ Ова значи дека даночните обврзници на земјите-домаќини се оставени да платат поголеми давачки. Покрај тоа, земјите се плашат дека бегалците би можеле да им ги преземат работните места на локалното население и да се подигне стапката на невработеност. Бегалците обично почнуваат со нискоквалификувани работни места во земјата-домаќин, поради јазичните бариери, а потоа се префрлаат на повеќе напредни позиции како што се прилагодуваат на културата и стандардите на новата држава. Со оглед на трошоците и ефикасноста, компаниите сè повеќе сакаат да вработат бегалци, а со тоа локалното население губи во пазарот на труд. Германските индустријалци, на пример, ги поддржуваат владините мерки за да биде домаќин на голем број на сириски баратели на азил, иако германската популација се плашела.⁸

ЕУ има свој систем на вредности кој мора да биде почитуван од страна на сите вклучувајќи ги и бегалците, така социјалните вредности мора да ги прифатат и да се прилагодат кон нив како дел од интеграцијата.

Конечно, инвестициите во социјалната инфраструктура за да се задоволат итни хуманитарни потреби на бегалците резултира со итно зголемување на трошоци и приходи, каде што нето придобивките на краток рок често се негативни, се создава одреден степен на незадоволство кај домицилното население. Меѓутоа, инвестициите во физичката инфраструктура, резултира со долгорочни бенефиции со што обично се надминуваат нивните трошоци. Овие јавни инвестиции, во комбинација со „паметни“ политики кои се насочени кон интеграција на пазарот на трудот, може да се подобрат долгорочните изгледи за развој на земјите-домаќини, со претворање на кризата во можност за развој.

Сепак, интеграцијата покрај финансиските жртви на земјите-домаќини бара и жртви на „open-mind“ од страна на бегалците, што неретко оди тешко, и досега станавме сведоци на доста хаотични ситуации, како на пример сторијата на овој човек во Норвешка.⁹ Имено, господинот е подолго време во Норвешка, но сèуште не може да се навикне на нивната култура, начинот на живот, рамноправноста на жените, слободата. Така, Норвешка формира училиште во кое ги учи на вредностите на нејзиното општество и како да ги третираат жените.

Оттука, јасно се гледа сериозноста на проблемот за интеграција, а и во прашање го става достоинството на домашното население, тие кои како граѓан(к)и на својата земја создавале, се труделе макотрпно целото време, и сега наеднаш „гостите“ кои ги примиле им го увезуваат својот проблем дефиниран како сфаќање за начинот на третман на жената и во еден момент ги ставаат во анксиозност граѓан(к)ите на овие земји да се чувствуваат слободни на својата територија. Ова ја преставува страната на достоинството на домицилното население на земјите-домаќини.

Културен импакт

Повеќе од јасна е културната диференцираност на ЕУ, нно и покрај оваа културна различност која во себе вклучува различни религии, различни навики на живот, различни погледи кон светот, негување на различни јазици и традиции, сепак овој „шок-наплив“ на тотално различен културен поглед и начин на живот предизвикува сериозен отпор на прифаќање на различностите. Бегалците се доминантно Муслимани, и тие се длабоко врзани со религијата и нејзиното рестриктивно толкување, а на моменти и користење како средство кое го злоупотребуваат, кое го користат да ги остварат своите цели. Нивниот поглед кон светот е доста конзервативен, жената ја ставаат во доста тешка незавидна позиција, од друга страна, пак, таа ја прифаќа својата положба во општеството како „предмет“ кој е под власта на мажите и нејзината улога е да биде мајка и домаќинка. Се разбира дека ова не го налага религијата и ова се тие моменти на злоупотреба на религијата. Како и да е, не е тоа тема на овој труд, важен е конечниот резултат, оној кој го гледаме денес и со кој се соочуваат граѓаните на земјите домаќини. Начинот на разбирање на бракот, исто така создаде лавина од реакции,¹⁰ дури доведе до тоа законодавецот на Холандија да го смени Законот за брак.¹¹ Населението во ЕУ е со доминантна христијанска вероисповед, има и Атеисти, а не е мал и бројот на Муслимани, но тие не се толку радикални во нивните сфаќања, односно, успеале да се интегрираат. Вие за момент добивате ситуација во која имате потреба и двете страни да ги прилагодите на нивната култура. Но, тој процес оди тешко, особено поради предрасудите на Европејците дека Муслиманите се џихадисти. И тука се создава уште еден раздор внатре во домицилното население кое е поделено, па едните сметаат дека треба да се прифатат бегалците и други кои сметаат дека вратите на нивните земји треба да бидат затворени за бегалците. На пример, во Германија се формира и Алијансата за

космополитизам, солидарност, демократија и правна држава - против нетолеранцијата, ксенофобијата и насилството. Кои се залагаат Германија да биде демократска и космополитска нација. Таа е интегрирана во ЕУ- заедница на заемно споделени вредности и заедничка економска политика и е нација која е обврзана на принципите на универзалните човекови права. Луѓе од најразлични култури и верско и етничко потекло коегзистираат во Германија со децении. Заштитата на човековото достоинство, која е втемелена во нашиот Устав, се однесува на сите кои живеат тука - без разлика дали се тука со генерации, или пристигнале како мигранти или бегалци.¹²

Образовен аспект

Спротивно на перцепцијата на јавноста, бегалците, генерално, не се најсиромашните меѓу сиромашните во нивната земја на потекло и имаат тенденција да имаат повисоки нивоа на вештини, отколку општата популација во земјите на потекло. Меѓу неодамна пристигнатите сириски државјани, учеството на лицата со диплома стекната после средното образование се чини дека е многу повисока. Според шведската статистика, повеќе од 40% од Сиријците во земјата во 2014 година имале најмалку средно образование, во споредба со 20% од оние од Авганистан и 10% за оние кои доаѓаат од Еритреја. Во случајот на Германија, не постои систематско запишување на нивото на образование и квалификации на лицата кои бараат азил, но од нив се бара (на доброволна основа) информација за нивното образование и професионални вештини во текот на процедурата за аплицирање. Во просек за оние кои дојдоа во 2014 година, 15% од лицата кои бараат азил имаа висок степен, 16% имаат завршено средно образование (гимназија), 35% средно образование, 24% посетувале само основно училиште, а 11% не посетувале училиште воопшто. Сириските бегалци, сепак, биле во просек подобро едуцирани: 21% од сириските баратели на азил во Германија помеѓу почетокот на 2013 и септември 2014 година, рекле дека биле на универзитет, 22% имале средно образование, а 47% имале средно или основно образование. Во случајот на Франција, врз основа на податоците од анкетата (ELIPA), во 2010 година, 14% од сите бегалци оствари терцијарно ниво на образование, а 43% најмалку средно образование. Процентот на лица со високо образование беше малку повисока за оние кои доаѓаат од Европа (20%), а пониски за оние кои потекнуваат од суб-сахарска Африка (10%). Бегалците имаат вештини (многу од нив имаат факултетска диплома), дури и ако тие се помалку високообразовани од општата популација во западните земји и во повеќето случаи, исто така, помалку од работниците мигранти. Овозможувајќи им на бегалците да го научат јазикот, да се добие образовни и професионални квалификации признати и во тие земји и во некои случаи да се надолнуваат нивните вештини со дополнителна обука, ќе биде од суштинско значење за успешна интеграција, како и за позитивен економски развој на овие земји на дестинација.¹³

Можеме да заклучиме дека бегалската криза, покрај останатите влијанија, има сериозно влијание на социо-економскиот, културниот и образовниот аспект во државите домаќини. Процесот на прифаќање и интеграција претставува макотрпен процес кој бара сериозна волја и финансиски средства и од државите домаќини, но и од бегалците кои бараат азил во овие држави.

1 Doug Saunders, the migrant crisis: Here's why it's not what you think.

2 Siobhán Mullally, Professor of Law, University College Cork and Vice-President of the Council of Europe Group of Experts on Action Against Trafficking, <http://www.irishtimes.com/opinion/migrant-crisis-it-s-a-question-of-human-rights-not-charity-1.2339237>

3 Турција ја има потпишано конвенцијата од 1951 година и нејзиниот протокол од 1967, но има ставено резерва на географската одредба, така ги прафаќа само бегалците кои потекнуваат единствено од Европа т.е. земјите од Советот на Европа. Оваа географска резерва ја претставува првата бариера за барање азил во оваа држава. Како и да е, Сиријците претставуваат посебен случај. Тие на почеток беа прифатени како „гости“ а потоа беа предмет на режимот на привремена заштита формиран со Регулативата за привремена заштита.

4 Can Mutlu, The Status of Syrian Nationals Residing in Turkey <http://thedisorderofthings.com/2015/09/03/the-status-of-syrian-nationals-residing-in-turkey/>

5 извор <http://journal.georgetown.edu/the-economic-impacts-of-syrian-refugees-challenges-and-opportunities-in-host-countries/>

6 За поединечни трошоци во моментот види <http://novamakedonija.com.mk/NewsDetal.asp?vest=211161154178&id=23&prilog=1&setlzdanie=23684>

7 Zheng Nie, globalEDGE Blog: The Effects of Refugees on Host Countries, <http://globaledge.msu.edu/blog/post/30996/the-effects-of-refugees-on-host-countries>,

8 Ali Fakh and Walid Marrouch, The economic impacts of Syrian refugees: Challenges and opportunities in host countries

9 Целосната историја погледни ја тука: http://www.nytimes.com/2015/12/20/world/europe/norway-offers-migrants-a-lesson-in-how-to-treat-women.html?smid=fb-nytimes&smtyp=cur&_r=0

10 <http://m.mkd.mk/svet/vesti/holangjanite-gnevni-poradi-pristignuvanjeto-na-maloletnite-soprugi-na-siriskite-begalci>

11 http://www.dutchnews.nl/news/archives/2012/03/ministers_agree_new_rules_to_r/

12 види
Подетално
:<http://www.dw.com/mk/%D1%87%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%B5-%D0%BD%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE/a-19041822> пристапено на 12.02.16

13 Извор : <http://www.oecd.org/migration/Is-this-refugee-crisis-different.pdf>

ПРАВНАТА РЕГУЛАТИВА ЗА ЗАШТИТА НА ОХРИДСКОТО ЕЗЕРО

Антонио Павловски

Регионот на Охридското Езеро е еден од триесет и петте локалитети во светот кои истовремено се и природно и културно наследство на УНЕСКО. За наследство на УНЕСКО е прогласено во далечната 1979 година¹ и се простира на 83350 ha. Според официјалните податоци на УНЕСКО,² Охридското Езеро е едно од најстарите (2-3 милиони години) и најбистрите езера во светот и претставува извонреден природен феномен кој дава прибежиште на повеќе од 200 ендемични видови растителен и животински свет.

Неодделив дел од еко-системот на Охридското Езеро е и планината Галичица во која се наоѓа Националниот Парк Галичица, прогласен во далечната 1958 година. Поради значењето на растителниот и животинскиот свет, НП Галичица е дел од повеќе форми на заштита: од страна на Унијата за заштита на природата (IUCN) е дефиниран како исклучително важен регион, прогласен е за Значително подрачје на растенија, Примарно подрачје за пеперутки и Емералд подрачје (Натура 2000 подрачје, кога Македонија ќе стане членка на ЕУ) и е дел од Светската мрежа на биосферни резервати на УНЕСКО (во светот постојат само 31 ваков прекуграничен биосферен резерват).³

ДОМАШНО ЗАКОНОДАВСТВО

Во Република Македонија, примарно, заштитата на Охридското Езеро е уредена со Законот за управување со светското природно и културно наследство во Охридскиот Регион (Сл. весник на РМ, бр. 75/2010).⁴ Според чл. 10 од овој Закон, управувањето го координира Комисија за управување со светското природно и културно наследство на Охридскиот Регион. За управувањето со светското наследство на УНЕСКО, Владата донесува деветгодишен план (чл. 13) во кој се содржани податоци за вредностите, значењето, особеностите, границите, факторите и ризиците кои го загрозуваат светското наследство. Во делот на природното наследство, надлежни за спроведување на планот се: Управата за животна средина, градоначалниците на Охрид, Струга и Дебрца и имателите на природно наследство, секој во рамките на своите надлежности. Според одредбите од овој Закон (чл. 29), Јавната научна установа Хидробиолошки завод - Охрид е надлежна за предлагање и преземање мерки за заштита на светското природно наследство на Охридскиот Регион, негово научно истражување и промовирање и обезбедување на генетски материјал од видовите, а Националниот Парк Галичица, пак, е надлежен за преземање мерки на заштита во границите на националниот парк. Управата за животна средина е должна на секои 6 години да подготви извештај за состојбата на светското природно наследство на

Охридскиот Регион во кој се презентира состојбата, степенот на засегнатост, мерките кои се преземени, но се даваат и идни препораки (чл. 30). Се поставува прашањето, дали не е предолг временскиот период од 6 години, со оглед дека Охридскиот Регион секојдневно се соочува со големи промени и ризици!?

Заштитата на природното наследство подетално е уредена во Законот за заштита на природата (Сл. весник, бр. 67/2004, 14/2006 и 84/2007)⁵. Со овој закон се уредува заштитата на природата преку заштита на биолошката и пределската разновидност. Според чл. 2, заштитата на природата претставува дејност од јавен интерес. Со одредбите на чл. 192 беше укинат Законот за заштита на Охридското, Преспанското и Дојранското Езеро (Сл. весник на СРМ, бр.45/77, 8/80 и 51/88)⁶, кој претходно беше *lex specialis* и примарно ја уредуваше заштитата на Охридското Езеро.

Правните норми кои се однесуваат на заштитата на Охридското Езеро можеме да ги најдеме и во највисокиот правен акт, Уставот на РМ. Имено, уредувањето и хуманизацијата на просторот и заштитата и унапредувањето на животната средина и на природата претставуваат темелна вредност на уставниот поредок на Република Македонија (чл.8).⁷

Интересно е да се спомене дека и Уставниот Суд на Република Македонија многупати давал мислења во однос на заштитата на Охридското Езеро.⁸

МЕЃУНАРОДНА РЕГУЛАТИВА

Од меѓународните документи кои се ратификувани од страна на Република Македонија најзначајна е Конвенцијата за зачувување на светското културно и природно наследство, попозната како Конвенција на УНЕСКО⁹ (Сл. весник на СФРЈ, 56/74), донесена на 1972 година. Понатаму следат, Конвенцијата за биолошка разновидност¹⁰, ратификувана 1997 год. (Сл. весник на РМ, 54/97), Конвенцијата за заштита на водните живеалишта со меѓународно значење за заштита на водните птици, попозната како Рамсарска конвенција¹¹ (Сл.лист на СФРЈ 9/77), Конвенцијата за заштита на миграторни видови диви животни - Бонска конвенција¹² (Сл. весник на РМ, 38/99), Конвенцијата за заштита на дивиот растителен и животински свет и природните живеалишта во Европа - Бернска конвенција¹³ (Сл. весник на РМ, 49/97), донесена од страна на Советот на Европа во 1979 година.

Исто така, Европската Унија е посветена да се запре губењето на биолошката разновидност и деградација на екосистемите до 2020 година и работи активно на тој план. Во извештаите на Европската комисија за напредокот на Република Македонија, секогаш заштитата на животната средина содржи остри ноти. Експертите предупредуваат дека поглавјето посветено на животната средина ќе биде едно од најтешките и најобемни поглавја.

ШТО ПРАВИМЕ И ШТО ТРЕБА ДА НАПРАВИМЕ

Иако Охридскиот регион претставува едно од најстарите заштитени подрачја на УНЕСКО, сè погласни се информациите за одземање на тој статус. Негрижата на надлежните институции, загрозувањето на изворите кај Свети Наум, сечењето на крајбрежната трска, легализацијата на објектите на крајбрежјето на Охридското Езеро¹⁴, покривањето на голем дел на езерото со бетонски платформи и изградбата на големи туристички комплекси се само дел од чекорите кои, за жал, водат кон тоа. Дополнително, состојбата ја влошуваат плановите на Владата за сушење на Студенишкото Блато (со цел изградба на објекти на езерскиот брег) кое има значајна улога во постоењето на езерото и е нераскинлив дел од целиот екосистем, но и плановите за изградба на ски-центар на Галичица, со што би се уништиле 400ха значајно природно наследство. Стручната јавност беше јасна дека реализацијата на овие проекти ќе има неповратно негативно влијание врз биолошката разновидност, почвата и водите и дека нема да бидат можни корективни мерки, а сето тоа води кон ставање под знак прашалник на статусот на УНЕСКО.

Иако, навидум имаме солидна законска рамка за заштита на природното наследство на Охридскиот Регион, сепак, се поставува прашањето каде грешиме. Дали во имплементацијата на законските мерки, дали во управувањето на надлежните институции или пак во волјата на владеачките структури?

Заштитата на Охридското Езеро не може (и не смее!) да чека. Потребни се итни мерки на дело и стопирање на сите процеси кои водат кон губење на највредното што го имаме - Охридското Езеро.

1 Еден од најстарите прогласени локалитети на УНЕСКО

2 <http://whc.unesco.org/en/list/99>

3 https://www.change.org/p/save-the-oldest-and-deepest-lake-in-europe-lake-ohrid-needs-your-action?recruiter=324603718&utm_source=share_petition&utm_medium=email&utm_campaign=share_email_responsive

4 <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/AF5188D67203CF4F87B6609ACA269540.pdf>

5 <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/E2B653116A9DA5439B5A8B715F258DE0.pdf>

6 <http://www.moep.gov.mk/wp-content/uploads/2014/09/Zakon%20za%20zastita%20na%20Ohridskoto,%20Prespansko%20i%20Dojranskoto%20Ezero%2023.12.1977.pdf>

7 <http://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/UstavnaRmizmeni.pdf>

8

<http://www.ustavensud.mk/domino/WEBSUD.nsf/ffc0feee91d7bd9ac1256d280038c474/43cd7dfec2f9b80fc125716b0047c597?OpenDocument>

9 <http://whc.unesco.org/en/conventiontext>

10 <https://www.cbd.int/>

11 <http://www.ramsar.org/>

12 <http://www.cms.int/>

13 <http://www.coe.int/en/web/bern-convention>

14 Додека, Албанија ги сруши сите градби кои се наоѓаа во појасот од 50 метри од езерскиот брег (не само оние кои биле нелегално изградени, туку и оние кои имале дозвола за градба, но се наоѓале во овој појас), ние ги легализиравме.